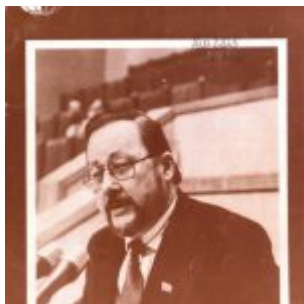

„Nenutolti nuo Lietuvos ir savųjų, kur jie bebūtų“: išeivija Vytauto Landsbergio svarstymuose

Ilona STRUMICKIENĖ, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

Landsbergis – Kovo 11-osios Akto signataras, pirmasis faktinis atkurtos Lietuvos valstybės vadovas, įžvalgus politikas, geopolitinių ir visuomeninių procesų stebėtojas ir formuotojas, šiemet švenčiantis garbingą 90 m. jubiliejų. Garbinga sukaktis bei šių metų (2022 m.) vasario 24 d. išsipildė V. Landsbergio įspėjimai apie Rusijos keliamą grėsmę net gi jo kritikų paskatino į šią politiką bei jo intelektualinį palikimą pažvelgti atidžiau. Šią kartą gilintasi į tai, kaip V. Landsbergis matė lietuvių išeiviją ir jos santykį su Lietuva. Straipsnis parengtas remiantis V. Landsbergio tekstais, publikuotais išeivijos periodikoje bei V. Landsbergio tekstų rinktinėje.

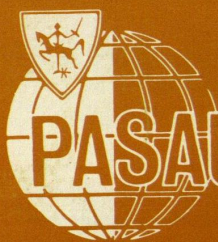
Susipažinimas

Landsbergis apie išeiviją žinojo gerokai anksčiau ir detaliau nei išeivija pažino Landsbergį. Ir tai susiję su jo šeimos istorija bei profesiniais interesais. Landsbergio šeimą, kaip ir daugelį kitų Lietuvos šeimų, Antrojo pasaulinio karo įvykiai išblaškė po visą pasaulį. V. Landsbergio brolis Gabrielius Žemkalnis-Landsbergis (1929-2017) nacių okupacijos metais įsitraukė į pagrindinę antinacinę veiklą. Dėl jos 1944 m. gegužę tuo metu 15-metį Gabrielių Gestapas suėmė ir vienuolika mėnesių kalino įvairiuose Vokietijos kalėjimuose. Sūnui grėsiant mirties bausmei, jo vaduoti į Vokietiją išvyko tėvas – architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (1893-1993). Po išvadavimo iš kalėjimo sūnus ir tėvas liko gyventi Vokietijoje, vėliau emigravo į Australiją.

Vytautas Landsbergis-Žemkalnis 1959 m. grįžo į sovietų okupuotą Lietuvą, o Gabrielius Žemkalnis pasiliko Australijoje, tapo aktyviu Australijos lietuvių bendruomenės nariu, ilgamečiu PLB valdybos nariu, o 2003-2006 m. ėjo PLB pirmininko pareigas.

Besibaigiant karui, vyresnioji V. Landsbergio sesuo su vyru pasitraukė į Austriją, o – mama, žinoma akių gydytoja Ona Landsbergienė, su jaunuliu – Vytautu Landsbergiu liko gyventi Lietuvoje. Komunikacija tarp likusiųjų sovietų okupuotoje Lietuvoje ir laisvame pasaulyje atsidūrusių šeimos narių iš pradžių vyko sunkiai. Pirmosios žinios pro „geležinę uždangą“ prasiskverbė tik 1949 m. Po Stalino mirties Landsbergiams, kaip ir kitiems, ryšių palaikymas palengvėjo. Vis dėlto, broliai Gabrielius ir Vytautas po ilgų išsiskyrimo metų pasimatė tik 1970 m. Landsbergis ne tik XX a. 9 deš. pabaigoje iškilęs politikas, bet ir kultūros lauko žmogus – muzikologas, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybos tyrinėtojas ir propaguotojas, eksperimentatorius. Tyrėjai yra pastebėję, kad kultūros reiškiniams tarp Vakarų ir Rytų iškilusi siena nebuvo tokia aklina. Vartojamas net gi „nailoninės uždangos“ terminas, o pro ją į sovietų kontroliuojamą pasaulio dalį skverbėsi ir muzika, ir mados, ir kai kurios idėjos. Natūralu, kad dirbdamas akademinį darbą bei stebėdamas kultūros lauko procesus, V. Landsbergis domėjosi tuo, kas vyksta laisvajame pasaulyje. Noras Vakaruose pristatyti M.K. Čiurlionį lėmė, kad V. Landsbergis atnaujino ryšį su savo klasės draugu – Jurgiu Mačiūnu, vienu iš tarptautinio menininkų judėjimo FLUXUS pradininkų. V. Landsbergis palaikė ryšį ir su kitais su iš Lietuvos kilusiais menininkais, kaip antai, Jonu Meku, Žaku Lipšicu.

Ir tai tik keletas gijų, siejusių V. Landsbergį su išeivija, bet jos lėmė, kad jis gerai suvokė ir išeivijos nuotaikas, ir jos struktūrą, ir vaidmenį, kurį lietuvių diaspora atliko per visus okupacijos metus laisvajam pasauliui neleisdama pamiršti Lietuvos okupacijos ir neteisėtos aneksijos fakto. Išeivija su V. Landsbergiu, kaip Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio lyderiu „susipažino“ tik 1989 m. vasarą – rudenį, nors ir jis laisvajame pasaulyje lankėsi ir anksčiau.

1991
8-9/262-263
RUGPJŪTIS-RUGSĖJIS

PASAULIO LIETUVIS

Sovietų kontroliuojama komunikacija tarp Lietuvos ir išeivijos, baimė, kad už kiekvieno iš Lietuvos atvykstančio žmogaus kyšo KGB šešėlis, nenoras pakenkti Lietuvos laisvinimo reikalui bei sovietijoje likusiems artimiesiems lėmė, kad diaspora neturėjo galimybės gerai pažinti savo okupuotą tėvynę ir suvokti joje vykstančius procesus. Nenuostabu, kad daugeliui išeivių buvo netikėtas XX a. 9 deš. pabaigoje Lietuvoje prasidėjęs tautinis atgimimas; užtruko kol išeivija susiorientavo, kas tuo metu buvo Lietuvos žmonių valios reprezentantai.

Gorbačiovo pradėta „Pertvarkos“ politika pasižymėjo susilpnėjusiomis represijomis prieš režimui oponuojančiuosius, o taip pat šiek tiek prasivėrusiomis imperijos sienomis. Pasikeitusiomis aplinkybėmis ėmė naudotis tiek tuo metu vis dar okupuotos Lietuvos gyventojai, tiek išeiviai. Nuo maždaug 1988 m. galime stebėti suintensyvėjusias keliones abiem kryptimis. Tarp Lietuvos ir išeivijos pamažu mezgėsi kontaktai, pasitikėjimas ir suvokimas, kad abiem pusėms rūpi tas pats tikslas – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aušroje labai svarbūs buvo lietuvių išeivių kontaktai, pažintys su gyvenamųjų kraštų politikais, verslininkais, žurnalistais, o taip pat ir materialinė parama Lietuvai, jos žmonėms ir lyderiams. Nenuostabu, kad 1988-1989 m. į JAV ir kitas laisvojo pasaulio šalis vyko daug to meto visuomenininkų, disidentų, Sąjūdžio žmonių. Tarp jų ir V. Landsbergis. 1989 m. liepos mėnesį jis, kaip Sąjūdžio Seimo Tarybos pirmininkas, privačiai lankėsi JAV. Čia susitiko su JAV lietuviais, o liepos 21 d. kartu su JAV lietuviais dalyvavo Pavergtųjų tautų minėjimo savaitės renginiuose Baltuosiuose Rūmuose.

Po kelių dienų V. Landsbergis lankėsi JAV lietuvių sostinėje – Čikagoje ir čia buvo sutiktas nepaprastai pakiliai.

Tų pačių 1989 m. rugpjūčio mėn. V. Landsbergis su gausia Lietuvos politinio ir kultūrinio elito grupe dalyvavo Gotlando saloje vykusioje Europos lietuviškųjų studijų savaitėje, kurioje buvo priimtas taip vadinamasis *Gotlando komunikatas*, liudijęs, kad tiek Sąjūdžio, tiek išeivijos atstovai ir net Lietuvos komunistų partija! (komunikatą pasirašė ir Justas Paleckis) siekia Lietuvos nepriklausomybės.

Šis dokumentas svarbus ne tik tuo, kad paliudijo Lietuvos ir išeivijos vienybę, bet ir tuo, kad išeivijai pademonstravo, kad Lietuvos atstovai išeiviją traktavo kaip Lietuvos ateities bendrą kūrėją. Ši simbolinė žinutė buvo nepaprastai svarbi ir sustiprino lietuvių išeivijos pasiryžimą visomis išgalėmis padėti savo tėvynei išsivaduoti iš okupanto gniaužtų. Šiuo atveju V. Landsbergis liudijo bendras tuometinio Lietuvos politinio elito nuostatas į Lietuvos kūrimo procesą įsileisti ir užsienio lietuvius. Arba bent jau leido diasporos atstovams susidaryti tokį įspūdį.

1989 m. lapkričio mėn. įvyko dar vienas V. Landsbergio vizitas JAV. Lapkričio 20 d. jis, kartu su kitais Sąjūdžio atstovais (Zigmu Vaišvila, Antanu Buraču,) kalbėjo JAV Užsienio santykių taryboje (Council on Foreign Relations), o lapkričio 22-26 dienomis dalyvavo VI-jame Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume. Čia

lankęsi Sąjūdžio atstovai (V. Landsbergis, Romualdas Ozolas, Mečys Laurinkus, Vytautas Radžvilas) išeivijai išsamiai pristatė Sąūdį ir procesus, vykusius Lietuvoje bei sovietų imperijoje. Landsbergio kalboje, pasakytoje simpoziumo dalyviams vėl nuskambėjo ne tik bendros Lietuvos visuomenės ir išeivijos veiklos dėl Lietuvos laisvės motyvas, bet ir savotiškas misijos išeivijai formulavimas – Lietuvos teisių klausimo kėlimas tarptautinėje plotmėje.

Viename iš savo pasisakymų simpoziumo metu Sąjūdžio Seimo tarybos pirmininkas perspėjo: „ateina išeivijos išbandymų metas – mylėti Lietuvą ne idealizuotą, ne pasakų karalaitę iš tolo, bet vargšę, sergančią, išprievartautą, girtą ir purviną. Ar bus jėgų tokią mylėti?“ (V. Landsbergis. Būta ir pasakyta. Mintys. Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2002, p. 40-41). V. Landsbergio teigimu, po šių žodžių ne vienas simpoziumo dalyvis braukė ašarą. Vis dėlto šie V. Landsbergio žodžiai buvo pranašiški, juk XX a. 10 deš. ne vienas išeivis, susidūręs su po sovietinės Lietuvos realybe, retoriškai klausė, ar už tokią Lietuvą buvo kovota. Ir tik nedaugelis diasporos atstovų, suvokę moralinės bei socialinės Lietuvos visuomenės deformacijos sovietmečiu mastą, ryžosi tapti Lietuvos valstybės ir visuomenės bendrakūrėjais ir prisidėti prie dvasinio Lietuvos visuomenės atgimimo.

JAV Lietuvių bendruomenės atstovas Vytautas Bieliauskas tą laikmetį prisiminė taip: „Nors tuomet Sąjūdyje ir buvo daug buvusių komunistų, bet jo vadovu tapo Vytautas Landsbergis, kuris gavo išeivijos pilną pasitikėjimą. Ir dėl to mes pasitikėjome visais, kuriuos Landsbergis mums rekomendavo: juos, čia atvykusius, globojome, jiems apmokėdavome keliones ir juos finansiškai remdavome“ (Darbininkas, 1993 08 13, p. 4).

Atkurtos valstybės vadovas

Kovo 11-oji – daugybę metų tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje puoselėtos vilties – atkurti Lietuvos nepriklausomybę išsipildymas. Išeivijoje nepriklausomybės atkūrimo aktas buvo sutiktas su nepaprastu entuziazmu, o V. Landsbergis matytas kaip žmogus, atvedęs Lietuvą į nepriklausomybę. Jam jaustas dėkingumas ir pagarba, jis traktuotas kaip valstybės vadovas, dažname tekste vadintas „prezidentu“.

Iki nesėkmingo Maskvos pučo 1991 m. rugpjūtį visi V. Landsbergio užsienio vizitai buvo traktuojami kaip privatūs, nors jų metu susitikta su pačiais aukščiausiais

šalių pareigūnais (kaip Kanados premjeru Brian Mulroney ar JAV Prezidentu George Bush'u).

Lietuvių išeivijos nesaistė didžiųjų šalių geopolitiniai interesai, ji galėjo nuoširdžiai džiaugtis nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos vadovo apsilankymais, kurie patys savaime buvo nepaprastai svarbūs diasporai ir jos identitetui. Tie vizitai buvo lyg įrodymas, kad beveik penkiasdešimt metų trukusi diasporos kova už neteisėtos Lietuvos aneksijos nepripažinimą, turėjo prasmę. Kartu tai buvo proga bendrystėje su kitais pasidžiaugti atkurtąja Lietuvos nepriklausomybe, apibrėžti ir įtvirtinti savo statusą bendruomenėje ir santykyje su Lietuva. Nenuostabu, kad diasporos atstovai gausiai rinkdavosi į renginius, kuriuose dalyvavo V. Landsbergis, uždavinėjo klausimus, dalijosi patarimais, telkė materialinę paramą Lietuvai.

Skirtingai nei šiandieninė Rusija, vėlyvoji Sovietų Sąjunga bent šiek tiek paisė tarptautinės teisės, tarptautinės bendruomenės nuomonės. Ir šioje vietoje lietuvių išeivija atliko nepaprastai svarbų vaidmenį reikalaujama sovietų agresijos Lietuvoje sustabdymo ir tarptautinio Lietuvos valstybės pripažinimo. V. Landsbergiui, kaip ir kitiems, jaunos Lietuvos valstybės pareigūnams, dar nespėjusiems įgyti reikiamos patirties ir įgūdžių, anos Lietuvos diplomatų ir išeivijos žinios, kontaktai, materialinė parama buvo gyvybiškai svarbi. Jau vien tuo, kad pačias 1990-1991 m. V. Landsbergio keliones į Šiaurės Amerikos šalis finansavo Kanados ir JAV lietuvių bendruomenės, jų metu oficialiu V. Landsbergio vertėju buvo JAV lietuvis Viktoras Nakas. Išeivijos lietuviai entuziastingai įsitraukdavo į V. Landsbergio ir kitų Lietuvos pareigūnų kelionių planavimą, organizavo susitikimus su politikos, žiniasklaidos, verslo, meno lyderiais.

Įdomu, kad V. Landsbergio autoritetas pasitarnavo kaip veiksnys daugybę dešimtmečių konfliktuojantiems „veiksniams“ taikyti. Kaip 1990 m. balandį rašė „Darbininkas“: „Ne taip senai Landsbergis kreipėsi į išeivijos veiksmių vadovus, kviesdamas susėsti prie vieno stalo ir pradėti kartu veikti. Veiksniai jau keli dešimtmečiai patys to padaryti nepajėgė“ (Darbininkas, 1990 04 20, p. 4).

Kita vertus, galima stebėti, kad išeivijos politinės jėgos bandė pasinaudoti didžiuliu V. Landsbergio autoritetu ir įtaka Lietuvos žmonėms bei pasauliniu susidomėjimu jo asmeniu bei veikla, kviesdami jį į savo renginius, supažindami su savo nuostatomis. Landsbergio vadovaujamų politinių jėgų pralaimėjimas 1992 m. rudenį Seimo rinkimuose, o vėliau sekęs A. Brazausko išrinkimas Lietuvos

Respublikos Prezidentu didžiajai daliai lietuvių išeivijos buvo tarsi *šaltas dušas*. Buvo sunku suvokti, kaip atsitiko, kad vos prieš keletą metų iš sovietinės priespaudos išsivadavę Lietuvos gyventojai vėl veržiasi į buvusių komunistų glėbį.

Nepaisant pagarbos Prezidento institucijai, išeivijai sunkiai sekėsi tapatintis su Lietuvos demokratinės darbo partijos ir jos lyderių vadovaujama Lietuva. Daugumai išeivių V. Landsbergis liko ta politine figūra, kuri asocijavosi su bekompromise kova už Lietuvos laisvę ir orientacija į Vakarų. Išeivijos simpatijos V. Landsbergiui lėmė paramą jam asmeniškai bei Lietuvos konservatorių partijai, tuo pačiu tikintis išeivijai palankios politikos, ypač daugybinės pilietybės bei sovietų nusavinto turto grąžinimo klausimais.

Diasporos politikos pradžios

Nors sunkiais ir iššūkių kupiniais 1990-1992 m. V. Landsbergiui teko spręsti daugybę jaunos Lietuvos valstybės problemų, bet išeivija neliko pamiršta. Šio laikotarpio V. Landsbergio tekstuose išsiskiria keletas momentų.

Pirmasis, – išeivijos partnerystė su Lietuva, siekiant Lietuvai svarbių tikslų. Šiuo atveju buvo tęsiama tai, ką V. Landsbergis įvairiomis progomis kalbėjo 1989 m. Tik šį kartą poziciją dėstė oficialus valstybės pareigūnas, valstybės vadovas.

1990 m. rugpjūčio mėn. V. Landsbergis dalyvavo mėn. Einsiedelne (Šveicarijoje) vykusioje Europos lietuviškųjų studijų savaitėje, į kurią atvyko netoli šimto žmonių iš Lietuvos. 1990 m. rugpjūčio 11 d. čia buvo pasirašytas Lietuvos Respublikos ir lietuvių išeivijos atstovų kreipimasis į pasaulio tautas. Dokumente rašoma: „Mes tikimės, kad demokratinės visuomenės ir vyriausybės nesitaikstys su tokiais Lietuvos suvereniteto uzurpavimais ir pažeidinėjimais, prisidės prie padėties Lietuvoje ir visame Baltijos regione normalizavimo. Kai leidžiama tautų ir valstybių teisę atimti didesnės valstybės jėga, pavojuje atsiduria visa tarptautinė teisė“ (Pasaulio lietuvis, 1990, nr. 8-9, p. 12).

Dokumentas dar kartą paliudijo, kad Lietuva, šį kartą jau oficialūs valstybės atstovai, išeiviją traktuoja kaip lygiavertę partnerę siekiant Lietuvai aktualių tikslų.

Kitas aspektas, kuris ryškėja XX a. 10 deš. pradžios V. Landsbergio tekstuose, tai raginimas išeivijai išlaikyti aktyvų ryšį (įvairiomis formomis) su Lietuva. Atkreiptinas dėmesys į 1990 m. vasarą V. Landsbergio parašytą kreipimąsi „Į

lietuvių jaunimą išeivijoje“. Nors nuo kreipimosi parašymo momento praėjo daugiau nei trys dešimtys metų, jis svarstytinas ir šiandieną, nes brėžia orientyrus tiek Lietuvai, tiek (diasporos) jaunajai kartai globaliame pasaulyje:

Aš galėčiau pasakyti, kad **Lietuvai jūsų** reikia. Ir tikriausiai jau girdėjote tokį Sąjūdžio kreipimąsi į pasaulio lietuvius. Bet aš taip pat galvoju: ne vienas jūsų gali pajusti, kad ir **Lietuvos jums** reikia. Kad buvimas su Lietuva, sujungimas savo gyvenimo su Lietuva, nors kiek, nors nedaug, bet toks sujungimas pakeis visam laikui, kitaip nuspalvins jūsų gyvenimą. Nemanau, kad apsunkins: manau, kad nušvies. Taip būna, kai žmogus pajunta, kad jis turi ne vien asmeninį, ne vien šeimos, ne vien profesinį gyvenimą, bet turi tam tikrą misiją žemėje. Jis ją gali pasirinkti, kada pasirenka pats save – didesnę save, pranokstantį savo profesijos ir šeimos, ir asmeninių interesų ribas. Žmogus pasirenka religines misijas, humanitarines misijas, pasirenka įvairias žmonijai tarnavimo formas. Labai artima ir labai kilni forma būtų tarnauti visai žmonijai per savo kraštą arba per tą kraštą, kuris jums yra artimas dėl jūsų kilmės, dėl jūsų ypatingų simpatijų. Aš norėčiau jums patarti: būkite artimi Lietuvai, ir Lietuva pasakys jums, ką jūs galite daryti. Ir tai nebus pasakymas iš šalies. Tai bus pasakymas iš jūsų pačių širdies, iš jūsų minčių. Tai pasakys Lietuva, kuri jau atsirado jumyse“ (Pasaulio lietuvis, 1990, nr. 8-9, p. 42).

PASAULIO LIETUVIŲ JAUNIMAS

Į LIETUVIŲ JAUNIMĄ IŠEIVIJOJE

Mieli jaunieji lietuviai. Leiskite man į jus taip kreiptis. Nors esate gimę ir užaugę įvairiuose kraštuose ir tikriausiai save identifikuojate pirmiausiai su tais kraštais, bet ir Lietuva jums ką nors reiškia, kadangi susirenkate pabūti kartu, jaučiate savo bendrumą. Tas bendrumas kyla iš mažos, gražios žemės, kuri toli nuo jūsų, bet per jūsų senelių, per jūsų tėvų gyvenimą, jų jausmus, prisiminimus ir pasakojimus yra ir jūsų gyvenimo dalelė. Jūs žinote, kad Lietuva prisikelia dabar, prisikelia iš didžiulių nelaimių, persunkius išmėginimus, per didelius išbandymus, trukdymus, varginimus, kovodama nelengvą taikingą kovą. Ir tas Lietuvos prisikėlimas šį pavasarį kelia klausimų daugeliui šalių pasaulyje – ir tų šalių žmonėms, ir tų šalių vyriausybėms. Kelia jiems tam tikrą atsisprendimo klausimą. Ne tik Lietuva apsisprendžia, bet ir kiti apsisprendžia Lietuvos atžvilgiu. Kas neabejingas, kas seka įvykius, kas galvoja ir jaučia, tas vienaip ar kitaip pasisako. Ir daugelis žmonių pasisako: aš su Lietuva, aš Lietuvos pusėje. Neabejoju, kad jums tai turi būti artima. Jaunimas visada eidavo užtarti, užstoti, apginti tą, kuris yra skriaudžiamas, kuris yra persekiojamas, kuris patiria neteisybę. Lietuva dabar patiria neteisybę ir persekiojimą. Ir jeigu jūs ją užstotumėt, kaip bet kokią kitą kraštą, kaip bet kokią kitą garbingą negausią tautą, jūs būtumėt visada teisūs. Be to, juk tai Lietuva! Ji yra jūsų Lietuva.

Jeigu apsispręsite daugelis, o gal kiekvienas iš jūsų, gal tik dalis, kuri taria sau: „aš esu su Lietuva“, – jūs galite tarti ir kitą žodį. Jūs galite būti su Lietuva pačioje Lietuvoje. Čia nemažas būrys jūsų bendraamžių rado ką veikti ir veikia, ir padeda Lietuvai, patirdami džiaugsmą, kad gali jai padėti. Jūs galite būti su Lietuva ir gyvendami, ir dirbdami kitur. Nusiteikti, kad bent dalis jūsų gyvenimo, jūsų interesų jau niekad neatitrūks nuo Lietuvos problemų. Jūs galite, bent jūsų dalis, anksčiau

ar vėliau apsilankydami, o gal ir ilgesniam laikui apsigyvendami Lietuvoje, integruotis į tėvų, senelių krašto gyvenimą kaip į savo tautos ir visuomenės kūrybą. Tai suteikia sąmoningumo mūsų jaunimui Lietuvoje, suteikia prasmės jo gyvenimui. Tai gali atsitikti ir jūsų gyvenime. Dabar, būdami toli nuo Lietuvos, bet mintimis krypdami į ją, jūs galite į tai orientuotis, rengtis darbui ir gyvenimui Lietuvoje, arba ir tam atvejui, jeigu trumpam ar ilgesniam laikui joje apsilankysite kaip tam tikras savotiškas visam pasaulyje pabirusių lietuvių ir jų palikuonių taikos korpusas (Peace Corps). Jūs galite rengtis, kaip ir ligi šiol, asmeniniam gyvenimui savo gyvenamose šalyse, bet su tam tikra vidine nuostata: šį tą veikti ir Lietuvos naudai, padėti jai nors iš tolo. Padėti žodžiu, padėti visuomenine parama, padėti politiškai arba materialiai. Daug kam iš jūsų tėvų ir jūsų draugų tai turi nemažos reikšmės.

Aš galėčiau pasakyti, kad Lietuvai jūsų reikia. Ir jūs tikriausiai jau girdėjote tokį Sąjūdžio kreipimąsi į pasaulio lietuvius. Bet aš taip pat galvoju: ne vienas iš jūsų gali pajusti, kad ir Lietuvos jums reikia. Kad buvimas su Lietuva, sujungimas savo gyvenimo su Lietuva, nors kiek, nors nedaug, bet toks sujungimas pakeis visam laikui, kitaip nuspalvins jūsų gyvenimą. Nemanau, kad apsunkins; manau, kad nušvies. Taip būna, kai žmogus pajunta, kad jis turi ne vien asmeninį, ne vien šeimos, ne vien profesinį gyvenimą, bet turi ir tam tikrą misiją žemėje. Jis ją gali pasirinkti, kada jis pasirenka pats save – didesnę save, pranokstantį savo profesijos ir šeimos, ir asmeninių interesų ribas. Žmonės pasirenka religines misijas, humanitarines misijas, pasirenka įvairias žmonijai tarnavimo formas. Labai artima ir labai kilni forma būtų tarnauti visai žmonijai per savo kraštą arba per tą kraštą, kuris jums yra artimas dėl jūsų kilmės, dėl jūsų ypatingų simpatijų. Aš norėčiau jums patarti: būkite artimi Lietuvai, ir Lietuva pati pasakys jums, ką jūs galite daryti. Ir tai nebus pasakymas iš šalies. Tai bus pasakymas iš jūsų pačių širdies, iš jūsų minčių. Tai pasakys Lietuva, kuri jau atsirado jumyse.

Vytautas Landsbergis

Retsykiais dalelytė te- vartojama ir su neiginiu, paprastai su esamuoju laiku, bet lyg su būsimąjo laiko reikšme:

(25) Tenedrįsta jie mums daugiau įsakinėti!

(26) Teneauga mūsų tarpe neapykanta ir kerštas!

(27) Tenebūna tarp mūsų jokių ginčų bei barnių!

Pastabos. 1. Kai kuriose lietuvių kalbos tarmėse šios dvi dalelytės yra labai retai vartojamos.

2. Kai kurie rašytojai jų irgi beveik nevartoja, arba jas vartoja labai retai.

3. Yra vienas kitas rašytojas bei žurnalistas, kurie, mano nuomone, net per daug dažnai šias dalelytes vartoja.

4. Kas kada nors nėra tikras, kaip vartoti šias dalelytes, geriau tada jų visiškai nevartoti.

Dainavoje susirinkę VII-PLJ Kongreso tautos komiteto nariai, su p. Vyt. Kamantu prišaky, PLB ir PLJ Sąjungos atstovai, su kongreso pirmininke A. Rastauskaite ir Kongreso Finansų koordinatorium A. Ruplėnu.

Akivaizdu, kad V. Landsbergis vertino išeivijos jau atliktą darbą ir suteiktą pagalbą Lietuvai, o žvelgdamas į ateitį, jis lietuvių išeiviją matė kaip neatsiejamą

Lietuvos kultūros dalį, turinčią glaudų ryšį su Lietuva. Šį ryšį jis kvietė puoselėti. To ryšio raiškos formos, pirmojo faktinio Lietuvos vadovo nuomone, gali būti pačios įvairiausios. Nors V. Landsbergis kvietė išeiviją grįžti į Lietuvą ir kartu su Lietuvos žmonėmis dalyvauti jos gerovės kūrime, bet matė ir kitas išeivijos ir Lietuvos sąveikos formas.

Jei 1990 m. V. Landsbergis kreipėsi į išeivijos jaunimą, kviesdamas nors laikinai atvykti į Lietuvą, tai 1996 m. jis pabrėžė užsienio profesionalų svarbą besikuriančiai Lietuvai: „skatinsime, kad užsienio lietuviai daugiau veiktų Lietuvoje, taip pat valdžios lygmenyje, vėl kviesimės bankininkystės, teisės, švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos specialistus“ (Pasaulio lietuvis, 1996, nr. 3, p. 2).

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo džiugesį lydėjo ir radikalios socioekonominės transformacijos. XX a. 10 deš. didelei daliai Lietuvos gyventojų teko susidurti su materialiniais sunkumais, nedarbu. Nenuostabu, kad jie laimės ir skalsesnio duonos kąsnio ėmė ieškoti už Lietuvos ribų. Prasidėjo masinė emigracija, piką pasiekusi po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą.

Įdomu, kad V. Landsbergis į naująją emigracijos bangą atkreipė dėmesį dar 1990 m. Tuomet, vizito Kanadoje metu jis paragino lietuvių išeiviją, kurios aktyvą tuo metu sudarė pokario migrantai ir jų palikuonys, pozityviai priimti naujuosius migrantus. Nelė Mazalaitė taip perpasakojo V. Landsbergio žodžius, pasakytus paskaitos Toronto universitete metu: „Užuot visaip koneveikus naujus lietuvių ateivius, seniau čia įsikūrusieji turėtų juos įtraukti į politinę veiklą, padėti bent minimaliai susitvarkyti buitį. Deja, yra per daug abuojo, egoizmo, nepamatuotų pretenzijų ir nenoro padėti artimui. Nors į bažnyčias einama gausiai, bet Dievo įsakymų nelabai paisoma“ (Į laisvę, 1990-91, nr. 110 (147), p. 8). Landsbergio poziciją naujosios emigracijos atžvilgiu galima apibūdinti dvejopai. Viena vertus, jo pasisakymuose galima rasti kritikos gaidelę, teigiantiems, kad iš Lietuvos išvykstama dėl nepakeliamų gyvenimo sąlygų. Atsakydamas jį, kaip nematantį Lietuvos realybės, kritikavusiai p. Vilmai, V. Landsbergis rašė: „Negaliu atsikratyti minties, kad Sibiruose buvo daugiau pagrindi nevilčiai, o ji šitaip neklestėjo“ (Europos parlamente. XI. 2014 n. sausis – gruodis, Vilnius, 2014, p. 471). Į emigraciją jis žvelgė kaip į savotišką rezignaciją kovoti prieš negeroves Lietuvoje, keisti padėtį į geresnę pusę.

Pastarųjų dešimtmečių masinę emigraciją V. Landsbergis nesiejo tik su jos

gyventojų menku pilietiniu angažavimusi. Pirmasis nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos vadovas pripažino ir blogo Lietuvos valdymo reikšmę formuojantis didžiuliams emigrantų srautams. Dėl šios priežasties jis kvietė Tėvynės Sąjungą-Lietuvos krikščionis demokratų keisti idėjines nuostatas, puoselėti Lietuvos artumą, patrauklumą (Europos parlamente. X. 2013 m. sausis – gruodis, Vilnius, Jungtinės spaudos paslaugos, 2014, p. 272), tuo prisidedant prie padėties Lietuvoje gerėjimo, emigracijos mastų mažėjimo ar net potencialios reemigracijos skatinimo.

Nepaisant priežasčių dėl kurių didelė dalis Lietuvos gyventojų išvyko į užsienį, V. Landsbergis pabrėžė būtinybę išlaikyti naujųjų migrantų ryšį su Lietuva. Jis akcentavo lituanistinio ugdymo bei Pasaulio lietuvių bendruomenės svarbą.

2004 m. duodate interviu „Pasaulio lietuviui“ V. Landsbergis teigė, „Turi būti daroma viskas, kad ir naujųjų išeivių vaikai turėtų bent sekmadienio mokyklas“ (Pasaulio lietuvis, 2004, nr. 3, p. 3). 2006 n. kreipdamasis į PLB XII-jį Seimą, V. Landsbergis dėstė: „Tikiuosi, leisite pasidalinti rūpesčiu, kuris yra ir Jūsų rūpestis. Tai daugelis pastaraisiais metais išvykusių iš Lietuvos į kitas šalis. Reiktų, kad juos apimtų Lietuvių Chartos idėja ir bendrumo jausmas. Tegul PLB čia būna plataus judėjimo iniciatorė“ (Europos parlamente. III. 2006 m. sausis – gruodis, Vilnius: Baltijos kopija, 2006, p. 49).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad V. Landsbergio lietuvių diasporos sampratoje atsirado vietos ir rytų kraštų, o ypač Rusijos, lietuviams. Stebėdamas procesus ne tik Lietuvoje, Vakarų pasaulyje, bet ir posovietinėje erdvėje, nuo 2006 m. V. Landsbergis ėmė kelti rūpesčio Rytų diaspora klausimą. Sveikindamas XII-jį PLB Seimą, V. Landsbergis pabrėžė: „Ypatingas mūsų rūpestis turėtų būti lietuviai Rusijos valdomose žemėse. Tose šalyse vis mažiau demokratijos, vis daugiau šovinizmo. Tautinėms mažumoms tai nėra geri ženklai. Lietuvių bendruomenės bus mėginama kontroliuoti ir panaudoti saviems tikslams. Gali rasti pastangų, kad jos sunyktų, todėl ypač reikalingos kitokios pastangos“ (Europos parlamente. III. 2006 m. sausis – gruodis, Vilnius: Baltijos kopija, 2006, p. 49).

Suprasdamas ir vertindamas lietuvių diasporos svarbą, o kartu ir ribotumą, V. Landsbergis kvietė bendradarbiauti su kitų tautų išeiviais. 1990 m. gruodį, viešėdamas Kanadoje jis paragino lietuvių diasporą bendradarbiauti su kitų Rytų Europos bei Rusijos okupuotų tautų diasporomis.

XX a. 9 deš. pab. -10 deš. pradžioje galime stebėti jungtinę Baltijos šalių diasporų veikimą. Pastaruoju metu (po 2022 m. vasario 24 d.) akivaizdus lietuvių išeivijos angažavimasis padėti Ukrainai. Vis dėlto į platesnės apimties bendradarbiavimą tarp Vidurio ir Rytų Europos diasporų lietuvių išeivija neįsijungė.

Nuo pat aktyvaus politinio kelio pradžios V. Landsbergis demonstravo, kad jis nesiriboja etnolingvistine lietuvių tautos, o taip pat ir diasporos samprata. Vizitų į užsienį metu jis susitikdavo su litvakų atstovais.

Tekstai daugybinės pilietybės klausimu atskleidžia, kad V. Landsbergis vienodai traktavo tiek lietuvių, tiek kitų tautybių Lietuvai lojalius piliečius. Siekiant išvengti diskriminacijos dėl tautybės, V. Landsbergis siūlė pilietybės įstatyme naudoti „lietuvių kilmės etnine arba pilietine prasme“ formuluotę, pastebėdamas, kad ją į teisinę apyvartą įtraukti bandoma nuo 1993 m. (Europos parlamente. VII. 2010 m. sausis – gruodis. Vilnius: Petro ofsetas, 2011, p. 424).

Apibendrinant, galima pastebėti, kad V. Landsbergio veikla ir idėjos padėjo pagrindus Lietuvos diasporos politikai. Vienos jų buvo realizuotos, kitos – ne. Vienos – pozityviai sutiktos išeivijos atstovų, dėl kitų, gi, nuomonės išsiskyrė (ypač daugybinės pilietybės klausimu).

***

Landsbergis asmeniškai patyrė lietuvių išeivijos paramą ir pagalbą pačiais sunkiausiais Lietuvai momentais. Jis suvokė ir vertino išeiviją bei jos potencialą ir kvietė diasporą išlaikyti glaudų ryšį su Lietuva.

www.pasauliolietuvis.lt